Taksa plaćena u gotovu

VITEŠKA DJELA OTACA

MJESEČNIK ZA KULTURU, TE GOSPODARSKA
I SOCIJALNA PITANJA SELA I GRADA

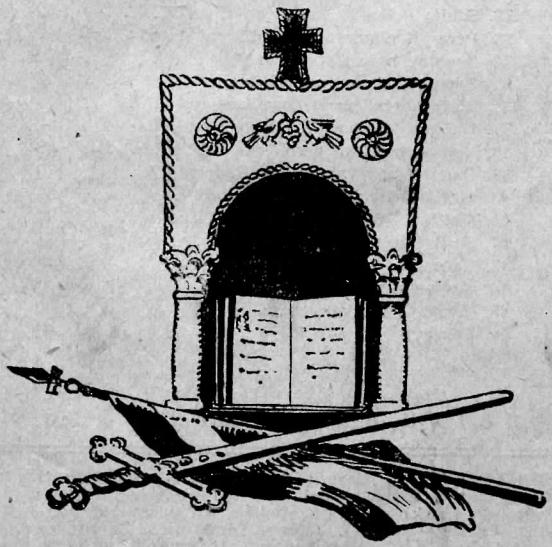

26663

VITEŠKA DJELA OTACA

MJESEČNIK ZA KULTURU, TE GOSPODARSKA I SOCIJALNA PITANJA SELA I GRADA

GODINA I. STUDENI 1936. BROJ 3

SADRŽAJ

	Str.
29. Petar Krešimir proširuje Hrvatsku	65
30. Petar Krešimir i njegovi podanici	65
31. Zadužbine i Bogu ugodna djela	66
32. Sablja i plug	67
33. Petar Krešimir brani potlačeni narod	67
34 Ženidba bana Zvonimira	70
35. Zvonimir dolazi na prijestolje	74
36. Zlatno doba hrvatskoga kraljevstva	76
37. Najstariji spomenik hrvatskoga jezika	77
38. Velika hrvatska nesreća	78
39. Bolest i smrt kraljevića Radovana	79
40. Hrvatska u novoj oluji	81
41. Molitva Petra Svačića prije bitke	83
42. Smrt Petra Svačića	85
43. Većenega	87
44. Spasavanje kraljevine	91
45. Jezgra hrvatskoga naroda	92
46. Žalost i utjeha	94

POJEDINI BROJ STOJI 1 DINAR

„Viteška Djela Otaca" izlaze mjesečno. Godišnja pretplata Din 12. Polugodišnja Din 6. Četvrtgodišnja Din 3. — Za uredništvo i vlasnika odgovara: dr Janko Šimrak, Zagreb, Vrbanićeva ul. 13. — Tiskara Narodne Prosvjete z. s. o. j. Zagreb, Trenkova 1. Za tiskaru odgovara Rajmund Sušin, Zagreb, Kuhačeva ul. 2 II. Plativo i utuživo u Zagrebu.

29. PETAR KREŠIMIR PROŠIRUJE HRVATSKU

Kralj Stjepan Prvi vladao je od g. 1030. do g. 1058. Hrvatska se u dvadeset i osam godina njegova vladanja učvrstila u svojoj unutrašnjosti. Zato je njegov sin Petar Krešimir, kojega neki povjesnici zovu Velikim, mogao ponovno proširiti hrvatsku državu do one veličine, u kojoj se nalazila u doba kralja Tomislava. Bosna, koju je neko vrijeme bio osvojio srpski vladar Časlav Klonimirović, opet se povratila u hrvatsko kraljevstvo. Krešimir je ponovno zadobio dalmatinske gradove i otoke, Neretvu i posavsku Hrvatsku ili Slovinju (Slavoniju). Putujući po svojoj velikoj državi svuda je uvodio red, pravednost i zakonitost. Okruživalo ga je više banova, kao na pr. ban bosanski, ban slavonski i ban primorski.

30. PETAR KREŠIMIR I NJEGOVI PODANICI

Kralj Petar Krešimir najvolio je boraviti među svojim hrvatskim podanicima. Jednom prigodom, prolazeći sidraškom župom, svrati se dobri kralj sa svojom ženom i družbom u kuću svoga vjernoga sokolara Aprića. Kralj ostade čitav dan na dvoru ovoga plemenitoga Hrvata, da bi se odmorio od putovanja. Srećni Aprić podvorio je ljubljenoga kralja baš kraljevski, a pod večer, kada se Krešimir spremao na polazak, pokloni Aprić kralju najboljega svoga konja i momka:...

Premda je to Aprić po tadašnjem običaju bio dužan da čini, kralj ne htjede darova badava primiti, već pokloni vjernomu sokolaru svomu posjed u Jelčanima, koji je kasnije Aprić darovao samostanu sv. Ivana u Biogradu.

Nadbiskup splitski umni Lovrinac i biskup trogirski Ivan, koji je kasnije od pape proglašen svecem, bijahu glavni savjetnici i doglavnici njegovi iza banova i vojvoda i u svjetovnim stvarima.

Vjekoslav Klaić

31. ZADUŽBINE I BOGU UGODNA DJELA

Nijedan kralj iza Tomislava nije se mogao ponositi, da je kralj samo po „Božjoj milosti" (t. j. da nije ni od koga ovisan), već su svi više ili manje priznavali vrhovnu vlast bizantskih careva. Odavna već nije mogao nijedan hrvatski kralj zvati Jadransko more „svojim dalmatinskim morem", to je tek možno bilo Petru Krešimiru, otkad je zavladao latinskom Dalmacijom i Neretvom.

On je „obnovitelj hrvatske države", kako ga je okrstio znameniti neki njemački povjesnik.

Zadnjih je godina svoga vladanja živio veliki kralj hrvatski posve mirno. Njegova se riječ slušala od Drave do Neretve, od mora na istok do Vrbasa i možda do Drine. A Petar Krešimir, srećan što ga je Božja milost tako obilato nadarila, činio je zadužbine i Bogu ugodna djela. Za njegovim primjerom povedoše se i velikaši i plemići kraljevstva hrvatskoga. Petar, župan sidraški, poklonio je sa svojim bratom Slavićem samostanu sv. Krševana svoj posjed u Obrovcu. Građani ninski, braća Zovinja, Desimir, Petar, Gromela i Slavić, darovali su također istomu samostanu svoj posjed u Obrovcu, a tu je darovnicu potvrdio godine 1072. kralj Krešimir, kad je sa svojim dvorom boravio u Ninu. Sličnih darovnica

izdadoše još i drugi. Dvorski djed kralja Krešimira, po imenu Ivan, dobi na poklon od svoga kralja neku zemlju „Brda" te ju poslije s kraljevom dozvolom pokloni samostanu sv. Krševana. Istomu samostanu darova i plemić Hrvatin sa svojim bratom Ljutostrahom svoj posjed u Sikiranima.

Vjekoslav Klaić

32. SABLJA I PLUG

Nađe ih, gdje se svađaju i kolju,
I orač reče: „Zvijer loveći mrku
Taj čovjek njivu pogazi u trku;
Gle štete grdne na mojemu polju!"

A drugi: „Vojnik ja sam, a on što je?
Krt, rovač zemlje. Kaže: Ja znoj lijem,
Al za tu zemlju ja se borim, mrijem,
Gaziti po njoj — to je pravo moje."

A kralj im reče: „To se sila bani.
Žulj vazda bješe od rane časniji,
Pošteni znoj je od krvi svetiji.

U krvi sablja rđa, a plug sveti
Što više brazdi, to se više svijeti.
Štuj čelo, što te svojim znojem hrani!"

Vladimir Nazor

33. PETAR KREŠIMIR BRANI POTLAČENI NAROD

Dok je Petar Krešimir bio još samo nasljednik prijestolja, koji je vršio i dužnosti kralja, neprestano su mu dolazile tužbe na kneza Miroslava. Seljaci su se tužili, da ih knez Miroslav tlači, da otima tuđe dobro i sramoti seljačke žene. Već više puta htio je kraljević

Petar Krešimir učiniti tim tužbama kraj, ali što drugi poslovi, što opet nezgodno vrijeme, nije mu dopuštalo da se uhvati u koštac sa starim vukom Miroslavom.

Pa i sve te tužbe bile su nekako labave, jer se nitko pravo nije usudio ustati proti knezu otimaču.

Ali kad je jednoga dana sreća donijela Krešimira u predjele Miroslavove i kad su Krešimir i njegova pratnja, a bila je to jaka vojnička pratnja, došli na poljane kneževe, imao je Krešimir što da vidi. Miroslavljevi ljudi udarali su oštrim bičevima poleđima seljake, koji su bili u plug upregnuti. Krvavi trag ostavljali su bičevi, a nekim seljacima bila je već porazderana koža, i krv je curkom curila iz njihovih polugolih tjelesa.

— Prestanite, ide kraljević! — upozorio je nadzornik kneževih ljudi. Ali knez Miroslav, koji je nedaleko stajao i uživao u bolovima tih seljaka, ponosan u srcu svome, i da ne bi narod mislio, kako se on boji kralja, viknu oštro:

— Udarajte dalje! Samo oštro! Što se nas tiče hrvatski kraljević? U ovom kraju ja sam gospodar. Udarajte dalje! Jače! Samo jače!

U to je već dojašio kraljević s pratnjom i videći, što se događa, bi mu žao naroda. Strogim glasom reče:

— Lupeži! Prestanite udarati, jer će vas inače stići zaslužena kazna.

U kneza Miroslava kipjela je krv već otprije, a sada se u njemu javila ona srdžba, koje su se svi tako bojali: i prijatelji njegovi i neprijatelji. Jer knez Miroslav u času bjesnoće bio je kao divlji vepar, koji je sve rušio oko sebe.

— Grom te ubio, došljače! Koji te je đavao ovamo poslao, da se miješaš u poslove, koji na te ne spadaju? Ovo su moji ljudi, i ja imam pravo rezati njihovo živo meso na komade.

— Oho! — usprotivi se Krešimir. — Varaš se, kneže. Nad tobom ima još netko viši, a to je kralj. A sada ja vršim službu kraljevsku.

— Ja te ne priznajem za kralja! vikao je knez Miroslav.

Sada se umiješaše ranjeni seljaci i dižući ruke Krešimiru stali su vikati:

— Krešimire, pomozi! Spasi nas!

Kneževim ljudima ispali su bičevi iz ruku. Oni su znali cijeniti kraljevo ime. To je još više razbjesnilo kneza Miroslava, i on stade vikati:

— Lopovi! Udarajte! Nataknut ću vas na kolac, ako ne nastavite bičevanje.

Ali kad je vidio, da se njegovi ljudi ne miču, priskoči sam, prihvati batinu, koja je ležala na tlu, i jakim zamahom zavitla njome, da raskoli glavu prvomu seljaku, koji je do njega najbliže stajao.

Na sreću zapazili su taj užasni zamah Krešimirovi ljudi i bacili se svom snagom na kneza Miroslava.

Krešimirov ljubimac Andrija udario je gvozdenom šakom Miroslava u ruku tako žestoko, da je iz nje pala batina.

To se sve dogodilo u tili čas, da knez Miroslav nije pravo ni došao k svijesti.

— Svucite ga! — zapovijedao je Krešimir.

I ljudi Krešimirovi pristupiše knezu i stadoše ga svlačiti. Uzalud je knez lomatao rukama i nogama, uzalud je škripao zubima.

Osramoćen, bijesan, vikao je Miroslav:

— Zar si poludio, pseto? To meni velikašu, plemiću kraljevstva? To meni? Kako se usuđuješ?

— Odmah ćeš vidjeti, kako se usuđujem. Momci! Stavite mu jaram oko vrata kao volu. A vi seljaci, uzmite bičeve i udarajte ga po leđima!

Seljaci, isprva nekako bojažljivi, nisu se usudili dignuti ruku na svoga gospodara. Videći to doviknu im Petar Krešimir:

— Naprijed! Ne bojte se ništa! To vam zapovijeda hrvatski kralj, koji ne dopušta, da se tlači njegov seljački narod. Naprijed! Gonite ga udarcima bičeva! Neka ore u krvi svojoj i u znoju lica svoga!

Sada se više seljac nijesu ustručavali.

Udarac za udarcem padao je po knezu Miroslavu.

Knez je urlao, kleo, tulio, jaukao. Krv mu je tekla po leđima. Napokon se srušio od bola na zemlju.

— Momci, sad je dosta! — rekao je Petar Krešimir. — Pustite ga, da odahne. Onda će ga moji momci sputati u okove i baciti u najdublju tamnicu u tvrdome gradu našega dvora u Ninu. Sve imanje mu se oduzimlje.

Dr Velimir Deželić, stariji.

34. ŽENIDBA BANA ZVONIMIRA

Višegrade, gnijezdo na Dunavu,
Gdje su dvori madžarskih kraljeva,
U tebi mi lijepu ružu kažu,
Lijepu ružu Jelenu djevojku,
Kćerku kralja Bele pokojnoga,
A sestricu dvojice hercega,
Ladislava i Gejze hrabroga.
Divna jeste Jelena djevojka,
Kad pogleda s dvora kraljevskoga,
Kad pogleda niz Dunav po vodi,
Ko da sunce grije sa nebesa.
Prose prosci Jelenu djevojku,
Sa svih strana šalju joj darove.
Vele njojzi braća joj rođena
Kraljevići Ladislav i Gejza:
„Izaberi, Jeleno sestrice,
Izaberi, koga tebi drago.

Ako hoćeš cara njemačkoga,
Mi ćemo te njemu pokloniti,
Svatove ti sjajne opremiti.
Ako hoćeš dužda mletačkoga,
Dat ćemo te u zemlju Taliju,
Gdje no rode smokve i naranče."
Odgovara Jelena djevojka:
„Hvala vama, moja braćo draga,
Hvala vama na njemačkom carstvu
I na lijepoj zemlji Italiji;
Nikada se ja udavat ne ću
Ni za moćnog cara njemačkoga
Ni bogatog dužda mletačkoga,
Jer sam svoje srce poklonila
Zvonimiru, banu hrvatskomu,
Kada sam ga lani upoznala
Na krunidbi kralja Salamona
U Pečuhu, gradu biskupskomu.
Ako li me vi udat hoćete,
Zvonimiru u Slovinj javite,
Vjeru tvrdu on mi je zadao,
Pa nek kupi gospodske svatove
I nek dođe po vašu sestricu."
Pišu pismo braća Jelenina,
Kraljevići Ladislav i Gejza,
Pa ga šalju preko vode Drave
U grad Slovinj banu Zvonimiru
I u pismu ovo njemu kažu:
„Zvonimire, hrabreni junače,
Bane slavnog Petra Krešimira,
Naša sestra ponosna Jelena
Srce ti je svoje poklonila,
A i ti si njojzi obećao,
Da ćeš brzo oženit se njome.
Zato tebi sad poručujemo:
Kupi svate, bane Zvonimire,

Kupi svate, dođi po djevojku!"
Čita pismo ban Zvonimir hrabri,
Čita pismo, radosno se smije,
Pa on kupi hiljadu junaka
U Slovinju i okolo njega.
A kada je svate sakupio,
Na se metnu kićeno odijelo,
O bedricu sablju opasao,
Pa on pođe iz Slovinja grada.
Kupu vodu junak pregazio,
A za Kupom i Savu i Dravu.
Ide junak kroz zemlju Madžarsku,
A za njime hiljadu junaka.
Dođu svati do šume Bakonjske,
Koja nije nikada bez vuka,
Ni bez vuka, a ni bez hajduka.
Kada vide bakonjski hajduci
Kada vide hrvatske junake,
Sve su pute šumske zakrčili,
Zvonimiru banu poručili:
„Plati otkup, bane Zvonimire,
Plati otkup hiljadu dukata.
Ako pođeš naprijed bez otkupa,
Sve ćemo ti sasjeći svatove,
A i tebi glavu odrubiti."
Odgovara bane Zvonimire:
„Nijesu ovo kukavni trgovci,
Da plaćaju harač hajducima,
Nit' su ovo sužnji zarobljeni,
Da plaćaju otkup za slobodu,
Već su ovo hrvatski junaci,
Koji jesu sa mnom vojevali
I skršili nebrojenu vojsku
Koruškoga grofa Udalrika."
Pa povadi sablju od bedrice,
Na hajdučke udari busije,

Za njim grnu hrvatski junaci
I razgone Bakonjom hajduke
Ko orlovi ptice jastrebove.
Sretno svati prošli kroz Bakonju,
Još sretnije došli k Višegradu.
Gledaju ih iz kraljevskih dvora
Kraljevići Ladislav i Gejza
I sestra im gizdava Jelena,
Kćerka vrijedna majke Poljakinje
I Madžara silnog kralja Bele.
Gleda svate gizdava Jelena
I očima traži Zvonimira,
A kada ga bješe ugledala,
Radosno je tiho prošaptala:
„Dobro došo, bane Zvonimire,
Bit ću tvoja, dok je Božja volja!
Volim poći za jednoga bana,
Koji mi je srcu omilio,
No za kakvog cara neljubljenog!"
Pod madžarskim gradom Višegradom
S konja slaze hrvatski junaci,
Razapinju stotinu čadora,
Od teškog se odmaraju puta.
A Zvonimir ulazi na vrata
Utvrđenog kraljevskoga dvora.
Primaju ga i grle se s njime
Kraljevići Ladislav i Gejza
I goste ga nedjeljicu dana.
A kad prošla nedjeljica dana,
Bogato su svate darovali:
Svakom svatu pet dukata daju,
A vođama sablje i haljine,
Pa izvode gizdavu Jelenu,
Za njom stupa stotinu sluškinja,
Svaka nosi svadbene darove.
Al ne gleda bane Zvonimire,

On ne gleda ni srebra ni zlata
Ni haljina od tanane svile,
Već on gleda gizdavu Jelenu.
Vele njemu braća Jelenina:
„O naš svače, bane Zvonimire,
Vodi našu ljubljenu sestricu
U hrvatsku zemlju plemenitu,
Pa joj budi i otac i majka
I brat dobar i muž uvijek vjeran!"
Odgovara bane Zvonimire:
„Šure moje, Ladislav i Gejza,
Nikada se pokajat ne ćete,
Što ste sestru za ženu mi dali.
A ti draga moja vjerenice,
Moja drugo, moja pomoćnice,
Moja zoro i moj danče bijeli,
Moje sunce, što mi je svanulo,
Ti ćeš vladat u domu mojemu,
Tebi dajem, što imam najveće,
Srce svoje, cijelu ljubav svoju
I junaštvo i duševnu snagu."
Odatle se svati podigoše
S darovima, s bogatim mirazom
I sa lijepom gizdavom Jelenom
Pjevajući, konje igrajući
Do Slovinja grada bijeloga,
Gdje je dvorac bana Zvonimira.

Guslar kroničar

35. ZVONIMIR DOLAZI NA PRIJESTOLJE

Sve su države u srednjem vijeku bile usko vezane sa svojim dinastijama ili vladalačkim kućama. Ako je izumrla jedna obitelj, to je značilo često propast države.

Kad je oko sredine g. 1074. umro kralj Petar Krešimir Četvrti bez muških potomaka, pokušavale su

hrvatske stranke da uzdignu na prijestolje svaka svojega kralja. Tu su hrvatsku slabost upotrijebili domaći i vanjski neprijatelji, da što više razruju Hrvatsku. U primorskim su se gradovima ugnijezdili neko vrijeme Normani, a poslije njih Mlečani.

Najposlije je g. 1076. zauzimanjem pape Grgura Sedmoga Hrvatska bila izbavljena od ruba propasti. Na prijestolju se utvrdio dotadašnji ban Dmitar Zvonimir, koji je bio oženjen Jelenom, nazvanom Lijepom, sestrom madžarskih kraljeva Gejze i kasnije Ladislava.

Zvonimir je ponovno ujedinio pod svojom vlašću hrvatske pokrajine te je bio u nedjelju 9. listopada 1076. okrunjen u crkvi sv. Petra u Solinu za kralja od papinskoga poslanika opata Gebizona. Novi je kralj u svojoj zakletvi obećao vjernost i poslušnost Svetomu Ocu papi. Zavjerio se ujedno, da će gojiti pravdu, braniti crkve, sprečavati nedopuštene brakove, štititi siromahe, udovice i sirote, čuvati svetost i nerazrešivost ženidbe, opirati se prodavanju ljudi u roblje i uopće nastojati da svojim vladanjem služi Bogu.

Poslije krunjenja bio je Zvonimir zajedno s kraljicom Jelenom posađen na prijestolje te je primio poklon velikaša, svećenika i naroda. U crkvi je otpjevan hvalospjev:

Slava Bogu na visini, a mir ljudima na nizini. Slava i hvala Bogu, koji se smilova narodu te mu dade krunjena kralja.

Slava i hvala Svetomu Ocu papi rimskomu.

Slava i hvala svijetlomu i dobromu hrvatskomu kralju Zvonimiru.

Slava i hvala i zdravlje.

Blago narodu, koji doživje taj veliki dan, da vidi krunjena svoga kralja.

Blaženi dan novoga života naroda hrvatskoga.

Blaženi dan, koji tebi, kralju, darova vijenac vrh tjemena tvoga.

Slava i hvala Bogu, koji te uresi kraljevskim znakovima.

Slava i hvala Bogu, koji te prikaza narodu kao kralja velika i možna.

Čuvao te Bog u zdravlju na mnoga ljeta, na slavu i sreću naroda.

Usliši, Gospodine, molitvu puka svoga, usliši Gospodine.

Na mnoga ljeta, na mnoga ljeta, slava i hvala i zdravlje svijetlomu kralju hrvatskomu Zvonimiru i svijetloj kraljici Lijepoj i njegovoj djeci i njegovoj svojti.

Na mnoga ljeta slava i hvala i zdravlje.

36. ZLATNO DOBA HRVATSKOGA KRALJEVSTVA

Dmitar Zvonimir vladao je hrvatskom državom 13 godina. Vladavina njegova ostala je u hrvatskom narodu u dobroj uspomeni. Stari ljetopisac piše: „I za dobroga kralja Zvonimira bješe vesela sva zemlja, jer bijaše puna i urešena svakim dobrom i gradovi puni srebra i zlata. I ne bojaše se ubogi, da ga izjede bogati, i nejaki da mu uzme jaki, ni sluga, da mu učini nepravo gospodin; jer je kralj sve branio; pa tako ni sam nije ništa nepravedno posjedovao niti je to drugima dopuštao. I tako veliko bogatstvo bijaše i u zagorju, i u primorju. I bijaše puna zemlja svakoga blaga, i bijaše više vrijedan nakit na ženama i na mladim ljudima i na konjima nego ostalo sve imanje. I zemlja Zvonimirova bijaše obilna svakom raskoši, i nikoga se ne bojaše, i nitko joj ne mogaše nauditi osim gnjeva Gospodina Boga". O samoj osobi kralja spominjalo se i kasnije, da bijaše pošten i od svih ljubljen, a od zlih nenaviđen, jer ne mogaše zla vidjeti. Ovu narodnu predaju potvrđuje povijest u bitnosti. Jer kada se sjetimo, u kakvom je stanju bila Hrvatska, tek vanjskoga neprijatelja

riješena, kod nastupa Zvonimira na prijestolje, kako je njezin upliv u dalmatinskom primorju uzdrman bio, pa kako je Zvonimir državnu cjelovitost uspostavio i utvrdio te kraljevsku vlast u cijelom opsegu hrvatske države uglednom učinio, onda ćemo rado priznati, da se hrvatska zemlja pod Zvonimirom nikoga ne bojaše i da tada Hrvatima nitko ne mogaše nauditi. On je vanjske zapletaje... sretno razmrsio. U nutarnjoj vladavini ostao je Zvonimir vjeran onim načelima kršćanskim, na koja se kod krunidbe u listopadu g. 1076. pred Bogom i narodom obvezao. O darežljivosti njegovoj prema Crkvi i samostanima svjedoče nam preostale listine... Pače i blagostanje hrvatskoga naroda, koje ljetopisac slavi, proviruje iz onih darovnica, koje su pojedini velmože, kano što Pribina Gušić Prvanegov, Trogiranka Brana sa sinovima Dragušem i Vučinom, Ivan Slovin, Petar Črni Gumajev, Gruba i t. d. izdali za različite zadužbine.

U kratko: kralj Dmitar Zvonimir uščuvao je Hrvatsku u onom položaju, što joj ga mudri i oprezni Petar Krešimir pribavi. *Dr Franjo Rački*

37. NAJSTARIJI SPOMENIK HRVATSKOGA JEZIKA

Kako su Hrvati jedini u katoličkoj Crkvi imali svoj jezik u bogoslužju, morali su za crkvene molitve i misli svetih otaca, a još više za Sveto Pismo skovati i uobličiti mnoge riječi, pa su tako oplemenili svoj jezik i učinili ga sposobnim i za državne poslove. Tako se glagolsko pismo i hrvatski jezik po svoj prilici uzimao katkada i za isprave još u doba narodnih vladara, no te su se izgubile.

Ali jedna se nije izgubila!

U se u Baški (na otoku Krku) bijaše samostan sv. Lucije, a u njemu sami glagoljaši. Kad je jednom došao

u Bašku kralj Zvonimir, darova on samostanu sv. Lucije neku livadu. Opat bijaše tada u samostanu neki Držiha. To je bilo između 1076. i 1089. godine. Nego u doba, kad su se za otok Krk otimale razne države, činilo se tamo oko 1100. godine opatu Dobrovitu nesigurno imati samo pismo kraljevo, i zato je on onu glagoljašku listinu dao uklesati u kamen. Opat Dobrovit bijaše i sagradio crkvicu u čast sv. Lucije pa je htio da i to ovjekovječi na kamenoj ploči. Tako je nastala glasovita Baščanska ploča. Ona je najstariji spomenik hrvatskoga jezika, koji je sačuvao naziv „kralj hrvatski" i uz to još i ime toga kralja — Zvonimir. U današnjem književnom jeziku glasi taj spomenik:

„U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje vrijeme svetoj Luciji. I svjedoci su mi župan Desila krbavski i župan u Luki Prvenega. Ovaj posla Vitoslava na otok da: tko to poreče, da ga prokune Bog, Božja sila i četiri evanđelista i sveta Lucija, Amen; i da tko ovdje živi, moli Boga za njih. — Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svojom braćom s devetoricom u vrijeme kneza Kuzme koji je obladao cijelom krajinom..."

Zvonimira prikazuju naši povjesničari latinašem i nenarodnim kraljem, a od njega jedinog ostade nam spomen pisan glagoljicom u narodnom jeziku.

Dr Lovre Katić

38. VELIKA HRVATSKA NESREĆA

Obično se govori, da je hrvatsku državu potkopala domaća nesloga i zavist. Ne može se nijekati, da i u tom imade mnogo istine. No ni sloga ni nesloga nije nikakva naročita hrvatska osobina. Ni druge države nijesu bile u tom sretnije pa ipak su se održale. A kada su došli na prijestolje veliki vladari, znali su Hrvati biti složni kao malo koji narod na svijetu. Ipak upravo poslije takvih vremena procvata i sloge dolazila su vremena propadanja. Razlog je bio u tome, što nijedan veliki hrvatski kralj nije ostavio iza sebe sina, koji bi ga dostojno naslijedio. Hrvatskoj su državi najviše naškodili grijesi ti nedostatci u kraljevskim obiteljima.

Poput prijašnjih hrvatskih kraljeva i kraljica postradaše u tom i kralj Zvonimir i njegova žena Jelena. Oni su imali samo jednoga sina, kojemu je bilo ime Radovan. Sin je bio već odrastao mladić. Otac ga je već uvodio u kraljevske dužnosti te mu je dopuštao, da se na nekim ispravama potpisuje kao svjedok uz njegovo ime. Tada se najednom srušila velika nesreća na Zvonimirovu kuću i na cijelu hrvatsku državu. Radovan je umro navršivši najviše dvadeset godina. Za Hrvatsku je to bila veća nesreća od jednog izgubljenog rata. Tek što je država bila izašla iz jedne građanske borbe za prijestolje, upala je u drugu, iz koje se nije više mogla izvući.

39. BOLEST I SMRT KRALJEVIĆA RADOVANA

Kraljica Jelena, žena Zvonimira,
Dvorom prolazila, ruke je sklapala,
Ruke je sklapala, Bogu se molila:
„Isuse, Isuse, ne uzmi mi sina!
Spasi mi, Isuse, dragog Radovana!
Pogledaj, Isuse, moje suze vruće,
Ti znadeš, Isuse, što su boli majke!"

Kraljica Jelena kraj postelje bdjela,
Kraj postelje bdjela sina Radovana,
Kraj postelje bdjela, sina zazivala:
„Ozdravi mi, sine, digni se s postelje!
Digni se s postelje, sinko Radovane!
U tebe gledaju oči tvoje majke,
U tebe gledaju oči svih Hrvata!"

Ne može ustati Radovan s postelje,
Ne može ustati, tek otvara usta,
Tek otvara usta, majci progovara:
„Majčice milena, ja ne mogu ustat,
Ja ne mogu ustat s postelje samrtne.
Zovni mi, majčice, Božjeg svećenika,
Da Božji svećenik za smrt me pripremi."

Doziva Jelena Božjeg svećenika,
Oprema svećenik dušu Radovana,
Dušu Radovana, ljubimca naroda:
„Pođi dušo dobra, s ovog tužnog svijeta,
S ovog, tužnog svijeta u ljepotu raja,
Pođi nahranjena Tijelom Isusovim,
Pođi okrepljena svetom popudbinom!"

Kraljica Jelena k nebu je gledala,
K nebu je gledala, ruke je lomila,
Ruke je lomila, Bogu govorila:
„O Bože, o Bože, zašto zoveš k sebi,
Zašto zoveš k sebi mojeg Radovana?
Zašto ucviljuješ kralja i kraljicu,
Zašto teško kušaš hrvatsko kraljevstvo?"

Upire Radovan pogled u majčicu,
Pogled u majčicu žalostan i bolan,
Upire on pogled i majčici zbori:
„Nemoj ruke lomit, o majčice draga,
Nemoj ruke lomit, gorke suze ronit!
Bog je sama mudrost, Bog je sama pravda,
On najbolje znade, zašto mene zove."

To Radovan zbori, Bogu dušu daje,
Mladenačku dušu, s Bogom pomirenu,
A nad njime plače sva Hrvatska tužna:

„Prerano nam zađe, naše sunce žarko,
Naše sunce žarko, sve naše uzdanje!
Tko će tvoga oca jednom naslijediti?
Tko će zlatno doba nama produžiti?"

U očaju nijemom kralj kraj sina kleči
A kraljica jeca, u prsa se bije
U prsa se bije, jecajući zbori:
„O Bože, o Bože, ti si sama pravda!
O Bože, o Bože, ti si sama svetost!
Al ja sam, o Bože, na smrt rastužena,
I Hrvatska sva je sa mnom rascviljena!"

Guslar kroničar

40. HRVATSKA U NOVOJ OLUJI

O Zvonimiru pričaju neki povjesnici, da su ga Hrvati ubili, kada se na želju papinu spremao na križarsku vojnu u Palestinu. No to je obična priča, koja je nastala u narodu nekoliko stotina godina poslije Zvonimirove smrti. Inače stariji zapisi govore o smrti toga posljednjega velikoga hrvatskoga kralja istim onakvim riječima, kakve se upotrebljavaju za prirodnu smrt ljudi. Nije bilo razloga, da suvremenici taje način Zvonimirove smrti, kad bi on doista bio ubijen. Naprotiv, budući da se narod bio pocijepao u više stranaka, zacijelo bi ona stranka, koja je ostala uz Zvonimirovu ženu Jelenu, nazvanu Lijepu, optužila svoje protivnike i u Rimu, gdje bi se tako važan događaj zapisao, i drugdje kao krivce prijeke kraljeve smrti. Međutim, u ono vrijeme nema o tom nigdje spomena. Kasnije je priča o Zvonimirovu umorstvu vrlo lako nastala radi toga, što je narod, koji se sjećao sretnih Zvonimirovih vremena, došao na misao, da neprilike, kojima je bio izvrgnut

pod tuđim vladarima, traju zato tako dugo, jer je na Hrvatima tobože prokletstvo zbog prolivene Zvonimirove krvi.

Neko vrijeme poslije Zvonimira vladao je Hrvatskom sinovac velikoga kralja Petra Krešimira Četvrtoga Stjepan Drugi. Njega su bili pozvali iz benediktinskoga samostana, kamo se bio zaklonio radi bolesti. No Stjepan je Drugi kraljevao samo do godine 1091. A kad je i on umro, zavladala je nad Hrvatskom duga oluja.

Po tadašnjem običajnom pravu, kada bi izumrla jedna kraljevska porodica, držali su njezini rođaci, makar oni bili i u tuđoj zemlji, da njima pripada pravo na ispražnjeno kraljevsko prijestolje. Držeći se toga mišljenja, koje je dovodilo do u nebo vapijućih nepravda, provalio je šurjak kralja Zvonimira i brat njegove žene Jelene madžarski kralj Ladislav iste godine, kad je umro kralj Stjepan Drugi, preko Drave u Hrvatsku. Osvojio je zemlju između Save i Drave i u Zagrebu postavio kao svojega namjesnika sinovca Alma. Čini se, da nije naišao ni na kakav otpor, jer su ga veselo dočekali oni hrvatski velikaši, koji su pristajali uz kraljicu Jelenu Lijepu. Na taj je način Jelena, koju je Zvonimir kod vjenčanja pozdravio kao svoju vjernu drugaricu, postala unesrećiteljica hrvatskoga naroda.

Kada se Ladislav povratio iz hrvatske zemlje natrag u Madžarsku, podigli su Hrvati ustanak i potjerali Alma natrag preko Drave. Ladislav nije mirovao, nego se upustio u dugu borbu s Hrvatskom.

Oni velikaši, koji su znali, da je najveća nevolja priznati tuđinca za gospodara, podigli su na hrvatsko prijestolje u dalmatinskoj Hrvatskoj domaćega sina Petra, kojega obično zovu Svačićem, ali se on nije tako zvao, nego je možda potjecao iz plemena Kačića. Taj je posljednji hrvatski kralj imao svoju prijestolnicu u tvrdom gradu Kninu.

U Madžarskoj je međutim umro kralj Ladislav, a naslijedio ga je kralj Koloman. On je skovao osnovu, da zavlada stalno ne samo u zemlji između Save i Drave, nego i u čitavoj hrvatskoj državi. Zato je sakupio vojsku i prešao s njome Dravu, Savu i Kupu. Na daljem putu došao je protiv njega s vojskom hrvatski kralj Petar. Kod Petrove gore došlo je g. 1097. do krvave bitke, u kojoj je kralj Petar našao junačku smrt.

41. MOLITVA PETRA SVAČIĆA PRIJE BITKE

Stjepan Miletić, znameniti hrvatski pjesnik, odlučio je bio da će prikazati u pet drama junačku povijest hrvatskih kraljeva od Tomislava do Petra nazvanog Svačića. Dovršio je potpuno samo dramu (predstavu) o kralju Tomislavu. Od ostalih je drama napisao neke manje komadiće. U drami o Petru, nazvanom Svačiću, zamislio je prizor, kako kralj Petar uoči bitke bdije u svojem taboru i sav rastužen nad hrvatskom neslogom govori ovu molitvu za Hrvatsku:

Ah, pustiše me sama, dan je svršen,
Svud vlada mir, noć zemlji vida rane.
Junaci prvi kraljevine ove
U snu sad leže i za boj se krijepe,
Ne prot tuđincem, ne prot nevjernikom,
Prot braći svojoj, a — za majku svoju.

Pol kraljevstva u protivničkom zboru
Prot meni kreće... Bože, što li skrivih,
Da grozan rat taj, s kojeg srce moje
Krvari više nego s teških rana,
Sad vodit moram ?...
San mi doći ne će.
Na molitvu me nuka glas savjesti tajni,
I koljeno mi prigiba se lako.
Bože svemogući !

U času tom ne kleči kralj pred tobom,
Već volje tvoje stvor, tvoj crv od praha.
Ne molim za se... Što god duša moja
Sagriješila je — te grijehe odgodi
Na drugi, zadnji sud; u času ovom
Daj glasu mom čistoću anđeosku,
Da s molitvom se tvojih kerubina
Ko tamjan vine do prijestolja tvoga.
Što godijer vječna ti odluči mudrost,
Oj neka bude... al milostiv budi!

Pa ako gnjev tvoj zavrije nad zemljom,
Kao što nekad nad Sodomom grešnom,
I zaprijeti nam: ipak velji Bože,
Koj' suncem svojim svaku travku zlatiš,
Oj ne daj propast — rodu čitavome!
Nevrijedan je li on te krune svijetle
I žezla sjajnog, kim namjesnik tvoj je
Na zemlji toj nam okrunio kralje,
Ti uzmi sjaj taj, al slobodu pusti;
U boju sutra ne daj nam podleći;
Nit šumam' ovim, prirode oltarom,
Svjedocim' mnoge djedovske nam slave,

Od bratske krvi ne daj se rumenit.
Ponosnih gora ovih gordo tjeme
Pod ropstva jaram sagnut ne dozvoli,
Nit tuđem jedru grdit mora lice.
U zemlju ovu tvoj nas Duh dovede,
Tvog Sina vjeru primili smo ovdje,
Na ovoj grudi daj nam dane trajat;
Ne daj nam propast sad, dok djeca još smo,
I pokosi nas tek — za žetvu zrele.
Milostiv budi ovoj zemlji našoj;
„Siromašna je, ljubavi joj treba,"
A sav gnjev na krivca survaj glavu!

I ako sudiš, da u sjajnom nizu
Hrvatskih kralja ja tek crn sam biser
I da nevrijedna taj me grimiz resi,
Ti ubij mene, smakni te junake,
Što kano na pir idu za dom mrijeti,
Sve primi to za žrtvu, sveti Bože,
I satri sve nas, tek — Hrvatsku spasi!

Sijepan Miletić

42. SMRT PETRA SVAČIĆA

I.

I borba bjesni. Hrže konj, i ječi
Bojovna trublja usred bijela dana.
Sve nove čete jure sa svih strana,
Sve urlik raste do neba vapeći.

Madžarska sila mukom pute krči
Kroz vrste naše. Poljem vojska vrvi.
Na vihor nalik kralj razbojem trči.
„Ne! Tron se jedan ne ruši bez krvi!"

I on se baca, gdje je bijes najžešći,
I nasrtaji sve jači i jači,
I udarci su sve češći i češći.

Koplja se sjaju, zastave se viju.
Petrovi borci sve bjesnije biju.
On — krvav, strašan pred svima prednjači.

II

Strši na grdnoj gomili mrtvaca
I sabljom maše... Sunce na umoru
Krvave zrake u lice mu baca.
On klikće kao oro na timoru.

Koloman stiže: „Petre, sam si... gledaj!
Čemu ta borba?... Što te peče rana.
Junače vrli, prigni se i predaj,
Znakove primi hrvatskoga bana."

„Ne, sam ja nisam. Gle, uz bok mi stoje
Ljudevit, Braslav, Mojslav, Tomislave.
Iz zemlje niču, iz pare krvave.

Sve gledaju me. Znam, čega se boje.
Posljednji vladar mora da se sruši
S krunom na glavi, s ponosom u duši!"

III.

Strši na grdnoj gomili lešina
I kliče: „Nisam sam. Predamnom velo
Mnoštvo je neko na litice sjelo;
Šutke me motri s orlujskih visina.

Madžaru, strijelu napni, u rog puni.
Ne, Hrvat svaki izdajica nije;
Krvi će kaplja ko biser da sije
Na čelu mome, na hrvatskoj kruni."

Reče... Strijele zazviždaše lake.
Poletje poklič nebu pod oblake.
Rog klancem ječi, grmi u uvali.

Sunčani trak se lomi i utrnu.
Urlikom divljim vojska naprijed srnu.
Ogroman, težak, kralj se u prah svali.

IV.

Sruši se ko hrast, što vjetar iščupa.
Zatutnji zemlja, kada o nju lupne.
Al zalud vojnik udove mu krupne
Da digne kuša: ne pomaknu trupa.

„Posijecite ga, bacite ga psima!"
Al biskup veli: „Kralju, mrca štedi.
Rodna ga zemlja drži na grudima
Ko pečat... Tuđu zemlju ne uvrijedi!"

Smrklo se... Grmi, a vjetrine lome
Po Gvozdu granje... Turobne i trome
Djedova sjene po razboju blude.

Bugare tužno vile ponoćnice.
Aveti idu i padaju nice
Kraj mrtvog kralja — u čelo ga ljube.

Vladimir Nazor

43. VEĆENEGA

Većenega bila je rođakinja kralja Petra Krešimira Četvrtoga. Udala se za velikaša Dobroslava, s kojim je živjela u srećnom braku dvadeset godina. Poslije smrti muža stupi u samostan sv. Marije u Zadru, gdje se već otprije nalazila njezina mati Čika i njezina (Većenegina) sestra Domnana. Oko 1096. postade nakon smrti matere Čike predstojnicom (abatisom) samostana. Umrla je 27. rujna 1111. godine u dobi, kako misli Kukuljević, od 60 godina.

„Krv i opet krv! Strašan je dan!
Sjekire sijeku šljemove svijetle,
Mačevi se krše, štitovi lome,
Dršću pancijeri.
Ljudi su postali zvijeri!
I mrtvac k mrtvacu se ruši,
Pokoj im duši!
Krv i opet krv!
I stari se ruši dom,

I nestaje svega u tminu,
Kako da gledam, o Bože,
K tebi u visinu ?...”

U kapeli samostana sv. Marije
Klečala je blijeda duvna Većenega,
Kraljevske krvi kći, divnoga roda Hrvata.
Voštanu držala svijeću u drhtavoj bijeloj ruci,
A njezina je duša u strašnoj stenjala muci.
Bješnjela je bitka, rušili se dvori...
I vidjela je, kako selo za selom gori.
Brat proti bratu ustao dignuv malj,
I krvnik krvnika pitao: Tko da bude kralj ?
A ona dignula ruke k nebu k vladaru četa,
Na usnama joj molitva sveta:
„Ti, koji si dao, da cvijeće mladog mi vijeka
Krvi rumeni rijeka,
Smiluj se meni sad!
Dok sam bila maleno čedo,
Strahote pogled mi gledo.
Al danas znam, da sve je bilo ništa!

O majko! Još danas vidim očajni pogled tvoj,
Kad su pred tebe mrtvo očevo donijeli tijelo.
Krv mu je tekla iz rana;
Pade od izdajnog mača.
Nikad zaboravit onoga dana
Ne ću ni tvojega plača.

O majko, pa ipak što je
Onaj bol spram sadašnjih ura ?
Kad divlja bijesni bura,
Kad čitav narod mora mrijet ?
Oh, oči moje, oči proklete,
Što gledate ste Krešimirov sjaj,
Što gledale ste Zvonimirov raj,

Što gledale ste lađe gizdave,
Gdje divno plove morem hrvatskim,
Oh, zašto niste slijepe postale!
Oh, zašto nisam sama željezo
Usjano, strašno u vas stavila,
Da ne gledate novih Kaina jata,
Gdje srće brat na rođenoga brata!...

I tebe, majko, ja sam gledala,
Gdje mrtvačke si ruke sklapala. —
Na blijedo tvoje mrtvo lice, majko,
Očajna suza moja kapala.
Ah, danas hvalim Bogu velikom,
Da umrla si smrću blaženom.
Ti gledala si narod ponosan,
Ja gledam samo — robove...
I tebe gledam, moje omilje...
Moj divni vojno, Dobroslave, druže,
Kog pet sam žarko lustara ljubila,
Kom vjerna i sad još sam ostala.
I tvoj sam odar sveti, junački
Raspuštenijeh kosa plakala —
Naričuć tužne pjesme pelina.

O, kako sretan ti si, sveče moj,
Što oči su ti trule u grobu!
O, kako sretan ti si, dive moj,
Što usta su ti nijema postala,
Jer pako bi ti oči gledale!
U samostanske osamine hlad
Dopiru danas kletve, mržnja, jad.
I gdje bi sveti moro vladat mir,
Tu demon zlobe slavi s mržnjom pir.
I gdje je bilo zatišje Hrvata,
I ovdje danas bjesni očaj rata!

Tresu se dvori stari,
Trese se stari dom.
I staru, svetu slavu
Za gromom ruši grom.
I Stjepan je umro dični,
I Svačić na Gvozdu pao,
A danas tek onaj je sretan,
Koj' brata svoga je klao!"
U kapeli samostana svete Marije
Klečala je blijeda duvna Večenega,
I iz njenih očiju su
Gorke tekle suze.

„O Bože sveti... Bože veliki...
Ne gledaj na me, već na narod moj!
Ti koji ravnaš svijeta narode,
Ti ne daj, da mi narod propane
U teške tuge strašnom očaju.
Ti daj, da tisuć ljeta izmine
Od ovog strašnog časa prokletog,
A hrvatski da opet živi rod.
I kad se dignu pakla aždaje,
Da pandžama mu srce trgaju,
Ti daj, da uvijek snova uskrsne
Iz one svete krvi patničke
Pobjednik, junak, uvijek svjež i mlad!"

Dr Velimir Deželić stariji

44. SPASAVANJE KRALJEVINE

Jedna je hrvatska stranka bila dakle priznala Kolomana svojim kraljem. Ali drugi nijesu zaboravili vremena Tomislava, Krešimira Četvrtoga i Zvonimira. Narod se hrvatski neprestano bunio. Protivnici su Kolomanovi zacijelo govorili: Koloman drži silom Hrvatsku u svojoj vlasti, ali on nije pravi hrvatski kralj, jer nije okrunjen hrvatskom kraljevskom krunom. Neprestani nemiri u Hrvatskoj ponukali su kralja Kolomana da se nagodi s hrvatskim plemenima, koja su se i poslije propasti domaće dinastije držala predstavnicima hrvatske vrhovne državne vlasti. Jedan starinski zapis pripovijeda, da su se Hrvati g. 1102. bili pobunili i istjerali Kolomanove službenike iz Hrvatske. Koloman je sakupio vojsku i došao s njom do Drave. Dalje pripovijeda taj stari zapis ovako:

„Kad je kralj čuo, da su se Hrvati spremili za boj, pošalje k njima glasnike s porukom, da želi s njima sklopiti ugovor, kako budu sami htjeli. Hrvati pak saslušavši kraljevu poruku sastaše se da vijećaju, i jednoglasno pristadoše na kraljev prijedlog i poslaše mu dvanaest razboritih plemića od dvanaest hrvatskih plemena, naime župana Juru od plemena Kačića, župana Ugrina od plemena Kukara, župana Mrmonju od plemena Šubića, župana Pribislava od plemena Čudomirića, župana Jurja od plemena Svačića, župana Petra od plemena Murića, župana Pavla od plemena Gusića, župana Martina od plemena Karinjana i Lapčana, župana Pribislava od plemena Polečića, župana Obrada od plemena Lačničića, župana Ivana od plemena Jamometića i župana Mironju od plemena Tugomirića. Kad su oni pristupili kralju, dadoše mu dužno poštovanje. Kralj pak primi ih na poljubac i časno ih susretne te dođoše do mira sporazuma: da će oni zemljišne posjede i sva svoja dobra uživati sa svim svojim ljudima mirno i spokojno,

da ne će nijedno od spomenutih plemena ni njihovi ljudi plaćati kralju poreza ili daće, već su jedino obvezani vršiti kralju vojnu službu, ako tkogod napadne njegove kraljevske granice. Ako onda kralj pošalje po njih, treba da svako pleme opremi za vojsku o svom trošku najmanje deset konjanika oklopnika do rijeke Drave, a dalje u Madžarskoj na kraljev trošak, i dok traje vojna, treba da ostanu s njime. Tako je ugovoreno godine našega Spasa 1102."

Poslije toga pošli su Hrvati s Kolomanom do prijestolnoga grada Biograda na moru, gdje su ga okrunili hrvatskom krunom za kralja Hrvatske i Dalmacije. Okrunjeni je Koloman položio ruku na križ i na evanđelje i zakleo se, da će poštivati sva prava i zakone kraljevine.

Na taj način Hrvatska je i nadalje ostala posebna kraljevina sa svojim državnim teritorijem i svojim saborom. Hrvati su i dalje imali samostalnost u upravi, sudstvu, vojsci, financijama i politici.

Najgore je zlo bilo uklonjeno, ali državna samostalnost nije ipak bila potpuna. Svi ljudi, koji su znali, što je potpuna nezavisnost, čeznuli su za starim vremenima. Neki su kasnije primijenili na Hrvatsku i onu lijepu narodnu pjesmu:

„Popuhnul je tihi vetar
I odnesal Mari krunu..."

45. JEZGRA HRVATSKOGA NARODA

U doba hrvatskih narodnih vladara posijano je bilo, da tako reknemo, po cijeloj Evropi sjeme, iz kojega su se kasnije razvili svi evropski narodi. Obično je prvotna jezgra bila dosta malena. Radilo se gdjegdje samo o desetak hiljada ljudi, koji su uspjeli da stvore državnu organizaciju. A kad je ta država jednom stekla međunarodno priznanje, razvijala se prvotna jezgra

sve više, jer su se oko nje, što milom što silom, okupljala druga srodna, a često i nesrodna plemena. Nijedan evropski narod nije u svojem početku bio tako velik kao kasnije. Zato bi svi slavenski, germanski i romanski narodi bili vrlo neznatni, kad bi njihovu povijest sačinjavali samo oni, koji su pripadali prvoj narodnoj jezgri.

Jezgra je hrvatskoga naroda bila već u početku prilično jaka. Jača ne samo od srpske i češke, nego i od švedske danske, pa čak i anglosaksonske narodne jezgre. Hrvati su bili postigli golem uspjeh organizovanjem Tomislavljeve, Krešimirove i Zvonimirove države. Sedam, a kasnije dvanaest hrvatskih narodnih plemena mogoše postati temeljem golemog budućeg naroda.

Na žalost hrvatski se narod nastanio u kraju, koji nije pogodovao, barem u davnini, brzomu razvoju takvoga naroda. Rastrgane krajine, omeđene velikim gorama, nijesu dopuštale stvaranje potpuno suvislog domovinskog zemljišta. Susjedstvo na jednoj strani s Romanima, koji su trajno pobijali hrvatsku državnu i narodnu misao, na drugoj strani s Madžarima, koji su bili zaposjeli jedinstven teritorij panonske ravnice, zatim pomiješanost s ostacima starih poromanjenih Ilira i Kelta, koje su Hrvati nazivali obično Vlasima, i napokon razvoj drugih narodnih jezgra među južnim Slavenima — sve je to činilo čitav niz gotovo nepobjedivih zapreka u napredovanju Hrvata.

Sjedinjenje Hrvatske s Madžarskom pridonosilo je tomu, da se hrvatska svijest znala neko vrijeme gasiti i kod gdjekojega plemena, koje je već u doba najznamenitijih Trpimirovića bilo došlo u sklop hrvatske države. To se događalo osobito u onim krajevima, koji su poslije bili sastavni dio bosanskoga kraljevstva, i u tako zvanoj slovinskoj zemlji između Kupe, Save i Drave. Proces mrvljenja bio je tako velik, da se uz kraljevinu Hrvatsku pojavila najednom i kraljevina Dalmacija i kraljevina Slavonija.

Ipak je hrvatska svijest pokazala neobičnu otpornost boreći se uspješno i s Mlečanima i s Madžarima i s domaćim izrodima i s provincijalnim centrifugalnim težnjama, koje su bile katkada vrlo jake i radi toga, jer se središte hrvatstva više puta pomicalo iz jednoga kraja u drugi. K staroj hrvatskoj narodnoj jezgri pridolazila su tijekom stoljeća i nova plemena, a hrvatsko se ime kod toga nije nikada širilo odozgo državnom silom, nego samo odozdo ljubavlju i dobrom voljom naroda.

46. ŽALOST I UTJEHA

Plakala je tužna majka Hrvatska:
„Jao meni, zašto sam se rodila!
Sinovi me u sramoti gledaju,
Jer tuđinac krunu mi je oteo.
O, ja želim sada u grob propasti,
Da ne trpim svojih ljutih nevolja."
Dokle tako plače majka Hrvatska,
K njoj dolazi anđel Božji iz neba,
K njoj dolazi, ovako joj govori:
„Nemoj plakat, tužna majko Hrvatska,
Nemoj željet smrti sebi žalosnoj.
Bog je mene k tebi, majko, poslao,
Ja sam čuvar hrvatskoga naroda.
U kršćanstvu tvoj se narod rodio,
S kršćanstvom će sve tegobe svladati.
Sad korake čini prve djetinje,
A ja pazim, da od sitna djeteta
Ponaraste hrabar junak ponosan.
Premda ti je tuđin krunu oteo,
I bez krune ti si jošte kraljica,
Pet dobara tvom narodu ostade,
Pet dobara, kojih ne će nikada

Nitko otet sinovima hrvatskim.
Jedno dobro domovina zove se,
Obranjena rujnom krvlju boraca,
Nahranjena tjelesima djedova,
Natopljena znojem ruku žuljavih,
Posvećena svećeničkom molitvom.
Sve od Drave pa do mora šumnoga
I od Istre preko gora bosanskih
Svud će Hrvat u svom domu živjeti
I u domu drugo dobro gojiti,
Drugo dobro, lijepi jezik hrvatski.
U jeziku on će vazda čuvati
Sve radosti i sve svoje bolove,
Slutnje, nade, želje, htijenja, spoznaje
I vidike kroz tisuće godina.
Treće dobro to je snaga naroda,
Koja sije žitorodne poljane,
Vinograde sadi lozom vinovom
I sjekirom siječe šume visoke,
Bradvom, teslom pravi građu drvenu
I brodove vozi morem širokim
I vukove od ovaca odgoni,
U vodama hvata ribu mrežama.
Četvrto je dobro, majko, bistar um,
Koji tajne u prirodi otkriva
I umjetnost i vještine podiže.
Gdjegod budu ljudi znanjem blistali,
Tu zaostat ne će narod hrvatski.
Gdje se bude hram prosvjete branio,
Hrvatski će pomagati sinovi:
Učenjaci i kipari veliki,
Književnici i slikari zanosni,
Graditelji, vojskovođe hrabreni.
Svi će oni pokazati svakomu,
Da Hrvati čuvat znadu sveti dom,
Da ga mogu okititi prosvjetom

I duševni mejdan dobit s drugima.
Peto dobro, tužna majko Hrvatska,
To je vjera, što kroz boli, radosti
Prema Bogu čovječanstvo uzdiže
I prolaznost vječnom srećom svladava.
U crkvama narod će se kupiti
I posvetu vječnu duši tražiti.
Iz hrvatskog naroda će rađat se
Svećenici svete Crkve božanske,
Redovnici i učeni biskupi,
Mučenici, apostoli prerevni,
Blaženici, sveci, sluge Kristove,
Svete majke i djevice ponizne.
Stog ne tuguj, tužna majko Hrvatska,
Jer tvoj narod propast više ne može,
Otkako je svetim krstom došao
U obitelj katoličkih naroda."
Slušala je tužna majka Hrvatska,
Slušala je, što joj anđel govori,
Radost joj se opet licem prelila,
U radosti k nebu ruke digla je
I Bogu se, Spasu svojem, molila:
„Podaj, Bože, milost rodu hrvatskom,
Da sva djeca hrvatskoga imena
U junaštvu zvanje svoje nalaze:
U junaštvu tvrdih ruku žuljavih,
U junaštvu radinosti prosvjetne,
U junaštvu ćudorednih pobjeda,
N junaštvu mučenika narodnih,
U junaštvu domovinske obrane,
U junaštvu svetih zvanja duhovnih!"

Guslar kroničar

BIJEG SA SELA IZDAJSTVO

Dne 27. listopada 1936. primio je talijanski diktator Mussolini pet stotina seljaka, da im preda nagrade za uspješan seljački gospodarski rat. Govorio im je kod toga o bijegu sa sela. Rekao je, da je svaki seljak, koji bez potrebe ostavlja svoju zemlju i bježi u grad, izdajica. Takav seljak slabi domovinu, koja se osniva u prvom redu na seljačkom staležu. Takav seljak ujedno vara samoga sebe, kad misli, da je život u gradu ugodniji i sigurniji.

STARČEVIĆEVO SHVAĆANJE DUŽNOSTI

Čitav hrvatski narod trajno slavi dra Antu Starčevića, koji je pazio samo na dobro svoje hrvatske domovine držeći se kod toga ovih svojih riječi:

„Ne tražim neprilike u pogibelji; nu kada se radi o pravu domovine, o sreći naroda hrvatskoga, ja ne znam za nikakovu pogibelj, za nikakovu nepriliku, za nikakovu žrtvu, nego nastojim da ispunim moje držanstvo (dužnost), i na koliko mi to za rukom pojde, na toliko sam zadovoljan, ne pazeć na posljedice, koje se sama mene tiču."

HRVATSKA KATOLIČKA KULTURA

Slavni engleski pisac i obraćenik Čestrton (Chesterton), koji je umro ove godine, napisao je u novoj knjizi njemačkoga franjevca Oca Severina Lampinga, u kojoj su sabrane 42 izjave najznamenitijih svjetskih obraćenika, i ovo:

„Katolik raspolaže iskustvom od 2000 godina... On prosuđuje stvari, kako one pokreću čovječanstvom svih vremena i svih zemalja, a ne prema putokazu posljednjih novinskih vijesti. Kada suvremen čovjek kaže, da je spiritualista ili socijalista, on tvrdi, da živi sav u najnovijem stranačkom svijetu. Socijalizam je pojava reakcije protiv kapitalizma, protiv bolesnog nagomilavanja bogatstva u našem narodu. Politika istoga suvremenoga čovjeka bila bi potpuno drugačija, kad bi on živio drugdje, recimo, u Sparti ili u Tibetu... Naprotiv katolička je Crkva pokazala već od vjekova, da ona nije izum prolaznog vremena. Ona je djelo svojega Stvoritelja i u svojoj odmakloj dobi ona je isto tako puna života, kako je bila u svojoj mladosti. I njezini su se

neprijatelji zacijelo odrekli u dubini svojih misli nade, da bi ona mogla ikada umrijeti."

Ove nam riječi mogu služiti kao vrlo zgodno osvjetljenje i hrvatske i narodne kulture.

Doduše, mi ne ćemo tvrditi, da nema i Hrvata drugih vjera. Znademo, da imade naročito mnogo Hrvata muslimana. Da li tih Hrvata imade pola milijuna ili šest stotina hiljada ili više ili manje od toga broja, to nas u ovaj čas ne zanima mnogo. Mi hrvatski katolici živimo svakako i s tom braćom u ljubavi po načelima potpune građanske snošljivosti. Ali unatoč tomu mi tvrdimo bez ičije povrede, da jezgru prosvjete hrvatskoga naroda sačinjava katolicizam.

Poput engleskoga pisca Čestrtona, koji se iz anglikanstva obratio na katolicizam i mi se dičimo prosvjetom od 13 stotina ili čak od dvije tisuće godine. Nijesmo pijesak, nijesmo prašina, koju vjetar nosi amo tamo, već smo čvrste gore, koje su stvorila tisućljeća i koje će opstojati i dalja tisućljeća.

KOMUNIZAM DONOSI SELJAKU NOVO KMETSTVO

Prije nekoliko mjeseci vratio se iz Rusije hrvatski seljak Glogoški, koji je rodom iz zagorskoga mjesta Tuhlja. On se u Rusiji bio oženio i imade troje djece. Boljševici su bili podijelili vlastelinsku zemlju seljacima ,i seljaci su ih iz početka oduševljeno pozdravili. No doskora upoznaše seljaci, da to nije njihova zemlja, jer u Rusiji nema privatnog vlasništva, nego da sve pripada državi, t. j. boljševičkoj stranci, koja je na vladi. Kako su seljaci u prvi mah bili zadovoljni, tako su kasnije postali nezadovoljni. Glogoški nije mogao živjeti sa svojom obitelju na zemlji, koja mu je bila predana na obrađivanje, jer su podavanja državi bila veća nego nekada ona podavanja, koja su se davala vlastelinima. Zato je Glogoški poslije teških muka pokupio svoju obitelj i došao s njome u svoju hrvatsku domovinu. U svojem selu imade sada manje zemlje nego u Rusiji, ali ta je zemlja njegova. Kada pitaju njegovu ženu i djecu, je li bolje u Hrvatskoj ili u Rusiji, odgovaraju oni: „Ovdje je raj." Djeca dodaju uz to: „Ovdje imade kruha i dobrih ljudi, a tamo smo u Rusiji bili uvijek gladni."